

PÉNTEK IMRE

Az elmellőzött narrativitás újraéledése

TÓTH CSABA ÚJABB, SZOMBATHELYI
KIÁLLÍTÁSÁRÓL

A kortárs festészet keresi magát. Az utak változnak. (Olykor keresztezik egymást.) Az egyik alkotó a figuralizmusból indulva jut el az absztrakt formációkig, a másik pont fordítva: az absztrakt kifejezésmódtól jut el a figuralizmus valamelyik változatáig. S ebben a keresésben vizuális és a verbális messze elváltak egymástól. A kép és a szó csak ritkán vonatkozott egymásra. Aztán találtam egy tanulmányt, amely roppant felkeltette az érdeklődésemet.

Fordítójának, Milián Orsolyának előszavát idézem **Wendy Steiner Narrativitás a festészetben** című könyvéből. Wendy Steiner könyve a reneszánsz festészet és az irodalmi románc párhuzamos történetének alakulását vizsgálja. Álláspontja szerint a térbeli és időbeli művészetek viszonyáról kialakított lessingi paradigma a reneszánsz által bevezetett ábrázolási konvenciók használatával függ össze. A reneszánsz kori festészet az ábrázolás olyan mértékű „valóságosságára” törekedett, mely valójában kizárta a narratív időbeliség megjelenítését. A centrál perspektivikus festmény kitiltja a középkori képsorokat vagy a késő középkori

többjelenetes képeket azért, hogy a szem számára egy pillantással befogható látványt hozzon létre. A különbözőség helyett az azonosságot, a változatosság helyett az „egyetlen pillanatot” részesíti előnyben, ezáltal mintegy kivonva az ábrázoltat az idő fennhatósága alól. A kiragadott pillanat, az emlékezetes konfiguráció egy időtlen örökkévalóság megteremtését célozza, mely által a dolgok példa értékűvé válnak, szimbolikus-allegorikus dimenziót nyernek. A narratív festészet három ismertetőjegye („1. a festmény egynél több időbeli pillanatot mutasson be; 2. a szubjektum ismétlődjön az egyik pillanatról a másokra és 3. és egy minimálisan realiztikus környezetbe legyen beillesztve”) közül az első kettő a reneszánsz festészetben egyre ritkábban fordul elő. Az így készült képek Steiner szerint csak „gyengén” narratívak, mivel más eszközökhöz (mint például a „szimbolizmus, drámai pózok, irodalmi allúziók, címadás”) kell fordulniuk, hogy a narratív szándékot érzékeltessék. Steiner Benozzo Gozzoli *Salomé tánca és Keresztelő Szent János lefejezése* című képének részletes elemzése során mutat rá a képi médiumban rejlő narratív lehetőségekre, mint például a karakterek ismétlése a történet különböző pontjain, a tekintetek iránya által létrehozott oksági viszonyok, a térbeli elrendezés időbeli vonatkozásai, a mozdulatok és pózok iránya – mind olyan metonimikus és metaforikus kapcsolódások, melyek a képi narrativitás sajátos jegyeit képezik.”

Aztán a narrativitás „kiment a divatból”. Emlékszem, szegény Ujházi Péterre szokták ezt mondani, mert némely képein ez az időbeliség megjelent, és szinte leporellószerűen zajlottak festményein az események. Pedig ez a lesajnáltság igyekezet sok mindenre képes volt. De nem vettük igazán észre.

Aztán mégis... Előkerült egy festő a kilencvenes években, aki meghökkentő módon viszonyult a múlt értékeihez. Újrafestette az ismert remekműveket. Igaz, nem egy az egyben, hanem kis változásokkal, monokróm módon, fekete-fehéren, valamilyen oldott festőiséggel – és élénk tárta ezt a meghökkentő világot. De nem elégedett meg ezzel: a kép centrumába egy-egy latin szó írt, amely eltért címtől, a kép részeként funkcionált. A festőt ismertem, képeit láttam több kiállításon. Még a katalógusai is megvoltak. Nem ragadtak meg első látására. Ma, több mint húsz év után, elkezdenek élni számomra ezek a kompozíciók, és mesélnek. Sajátos narrációjukkal, amelyet ez a középütt elhelyezett szó épít bele a festmény struktúrájába. Nem titkolom: Tóth Csabának hívják a festőt, aki egy ideig mindent megtett módszerének elismertetése érdekében. Kiállítás-sorozatot tervezett, kiadványokat, katalógusokat adott ki, külföldi kiállításokat szervezett. S már-már a fáradtság vett erőt rajta, amikor 2016-ban megkapta a Munkácsy-díjat. De nem erre akarom kihegyezni a történetet, hanem inkább próbáljunk beletekinteni alkotói elgondolásaiba, amelyek erre a szokatlan útra vezették. Új, május végén nyílt szombathelyi kiállítása a *Küldetés-Stációk* az Agora Művelődési és Sportház Galériájában jó okot, lehetőséget kínál erre a vizsgálódásra.

Tóth Csaba a fentiek ellenére sem tolakodó – szerény egyéniség. Ezen a mostani kiállításon sem tolja előre magát. Két karakteres önarcképe sem a mellődöngető magabiztosságról, inkább vívódásról, töprengésről árulkodik. És ami élénk tárul, az menny és pokol, az az üdvözülés és az elkárhozás stációiról közvetít súlyos, megrendítő látomást.

Lőrincz Zoltán művészettörténész így ír a festőről készült tanulmányában:

„Komplex módját választotta az alkotó a művészet kommunikációs szerepének, mert nemcsak esztétikai élményben akar részesíteni bennünket, hanem a gondolatiság más síkjait is felhasználja üzenete továbbítására. Nemcsak emocionálisan akar hatni, hanem intellektuálisan is magával ragadni. A művész szerint: „A mai művészetnek nem lehet más feladata, mint ennek az ember történetében páratlan „pálfordulásnak” a megragadása, visszaadása. Ami nem történhet másként, mint a régi, „archaikus evidenciák visszahelyezésével, a régi, metaforikus nyelv újraegyesítésével.”

Milyen tehát ez a „pálfordulás”? Hogyan történik ennek a régi, „archaikus” evidenciának a visszahelyezése? Tartalmi oldalról a klasszikusok felidézésével: Keresztre feszítés, Utolsó vacsora, Angyali üdvözlés, ezen alkalommal az újszövetségi üdvörtörténet jól ismert eseményei. Olyan témák, amelyek az emberiség szempontjából döntő jelentőséggel bírtak, amelyek örök tartalmakat közvetítenek, európai kultúránkat determinálva. A klasszikusokból táplálkozik ez a piktúra, abból a korból, amelyben Sedelmayer osztrák művészettörténész szerint a képzőművészet felhőtlen kapcsolata figyelhető meg az azt „megtermékenyítő vallással.”

Többfelé tekintő szavak ezek. A vallás és a képzőművészet megtermékenyítő időszaka elmúlt, akadnak festők, akik még vállalják a templomok kifestését, bár egyre kevesebben. Tehát nem csak etikus tartás – a kételyek között – kellett e terv megvalósításához, hanem bátorság is. S ebben a kételyektől átítatott időszakban a teljességre koncentrált a maga narratíváját előadó festő.

Igen, igazat kell adni a szakembernek – festőnk nem csak emocionálisan akar hatni, hanem intellektuálisan is magával akar ragadni. A mostani kiállítás erről szól: erről a sokoldalú hatásrendszerrel, és az egyház ezért nyújtott kezét több tárlata megrendezésére, mert meglátta ebben kompozíciós eljárásban az új lehetőséget, a befogadás megújulására. Mert van még egy többlete a kiállításnak, ugyanis az új kiállítás látogatóiban képesek ezek a képek áhítatot ébreszteni. Ma sokkal inkább, mint korábban. Beértek ezek a képek, és sötét tónusukkal is fel tudják idézni az egykori történetet, történelmet, hihetetlen élnkséggel maivá varázsolják a megváltás egyszer volt pillanatait. Igen, az a bizonyos narratíva... A középkori, barokk festményeken szalagfeliratok jelennek meg, amelyek gondolatilag erősíteni kívánták az élményt és hatást. Az újkorban például Aba-Novák Vilmos fehérvári pannóján látunk szalagfeliratot, latin betűs szöveggel. És a megjelenő pontok – az élmény, a cím és középpontba helyezett latin szó – együttesen kínálják a képinterpretáció komplexitását.

A szombathelyi kiállítás újszövetség jelenetei, egyfelől a keresztre feszítés előzményei, fázisai, de vannak köztük a képzelt jelenetek is, sőt, allegorikus megoldások.

A *Mint Jézus asztalánál egykoron az együttlét megjelenítése*, az a szenvedély, amely az első híveket összekötötte. Az *Áldozathozatal* a keresztre feszítés meg-rázó tragédiája, ám vannak olyan képek, amelyek az emberi-jézusi szenvedés összekapcsolódását tárják elő, mint az *Elhagyatottság*. Ilyen általánosító festmény a *Már csak egy Isten menthet meg bennünket*, amely a vándorló, esendő ember gyarlóságaira utal. Hasonló erkölcsi intelem a *Bolond az, aki nem az örök életre rendezkedik be*. Megjelenik a stigmatizáció, mely a krisztusi szöghelyek nyomát viseli, mint a *Benedictus*. A *Keresztény metafizika* az egyház filozófiájának allegóriája. S végül egy ragyogó, reménnyel teli festmény, amely az anya gyermekével témát dolgozza fel A *művészet eredendően vallásos...* címmel.

Tóth Csaba narratívája élénk, változatos elemekkel dolgozik, és a hagyományra alapoz. Nem másol, érint, keresi az összefüggéseket, amelyek képesek áthatni a kételkedő szellemet is. Újfajta ikonosztáz ez: a hívő lélek merészkedik az ismeretlen tartományba, hogy elhozza az új tapasztalást. S kimondja azt, amire ma nagy szüksége van a bizonytalanoknak. Heckenast János, egy másik művészettörténész így ír róla: „Mindig voltak szegénylős tehetségek, akik a XX. század folyamán sem az emberhez, sem a természethez, mások a világ bajaihoz való kapcsolatukat nem tudták, nem akarták felszámolni. Istentől kapott tehetségükkel, képességükkel és saját lelkiismeretükkel viszont el akartak számolni. Ők a naturalizmusok és realizmusok sorozatát, sok változatát hozták létre”. Tóth Csaba feltétlen közéjük tartozik.

Két képcím, A *kereszténység keresztre feszítése* és *Krisztus Európa egyetlen reménye*. És ezek a képek sem most, jóval korábban készültek el, de mégis ide tartoznak. A teljességnek megadják a sokszor oly hiányzó glóriát. S még valami. Tóth Csaba meg tudja szólaltatni a gesztusok nyelvét, amikor a kezek szerepét értelmezi a rítusban. Az első tenyér üres, de a kérés gesztusával, a második kézfej az áldozati kehely ívére kapcsolódik, a harmadik, az összetett tenyér egyértelműen az ima földöntúli kapcsolatára utal, a negyedik az emberi megalázkodás stációját idézi: a magas rendűhöz intézett könyörgést. Tóth Csaba képinterpretációi – úgy tűnik – nem veszítettek érvényességükből, mintha most nyílt volna meg bennük az a filozófiai szakadék, amelybe a szemlélet belezuhan... Nem tehetünk mást: alázattal fejet hajthatunk előttük. Ahogy A *minden dolgok vége* című apokaliptikus festménye előtt is, amely a kettéosztott tömegben tesz igazságot a gonoszság és jóság felkentjei között. Nem fenyegetés ez, de mindenképpen intelem ez azoknak, akik el akarnak feledkezni a végső beteljesülésről. És sokan bízunk abban, Isten és a világ dolgai is előbb-utóbb vitathatatlanul elrendeződnek.